

Ганна Реґо, аспірант

Прикарпатського національного університету
ім. В. Стефаника

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОГО ПОСТУПУ ДОШКІЛЬНИКІВ У КОНТЕКСТІ ПОЛІЕТНІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА (НА МАТЕРІАЛАХ ЗАКАРПАТТЯ)

У статті досліджена роль поліетнічного середовища в Закарпаття кінця XIX – початку XX ст.

Постановка проблеми. За роки незалежності України зроблено суттєві кроки у розбудові національної системи освіти та демократизації освітянської діяльності. Серед них – розробка нової законодавчої бази, створення вітчизняних підручників і педагогічної преси, оновлення змісту освіти, насамперед у соціогуманітарній сфері, розвиток мережі варіативних навчальних закладів та освітньо-професійних програм. Чимало зроблено у сфері утвердження гуманістичних цінностей освіти, її спрямованості на розвиток особистості. Суттєвої оптимізації набула і галузь дошкільного виховання як первинна складова частина системи безперервної освіти в Україні. Сюди слід віднести розробку Закону України “Про дошкільну освіту”, програми розвитку дошкільної освіти, а саме Базового компонента дошкільної освіти, затвердження Національної доктрини розвитку освіти, своєрідність якої полягає у тому, що вона є національною доктриною Української держави, українського народу, тобто передбачає розвиток саме національного типу освітянської діяльності, при чому не протиставляється, а органічно вписується у світовий європейський освітянський простір. Тому надзвичайно важливе значення для національного розвитку має розширення масштабів україномовної освіти, підвищення уваги до вивчення української мови в навчальних закладах з іншими мовами викладання.

Згідно з положенням Стратегії мовної освіти, передбаченої Національною доктриною розвитку освіти, у державі повинна створюватися система безперервної мовної освіти, що забезпечуватиме обов’язковість оволодіння громадянами України державною мовою, гарантуватиме можливість опанування рідної (національної), і створюватиме умови для практичного володіння хоча б однією іноземною мовою. Зберігаючи кращі здобутки вітчизняної педагогіки, українська освіта повинна

набувати нових рис, що і зумовлює актуальність даної публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичний досвід розвитку теорії і практики навчання завжди був у полі зору науковців. Теоретичні основи українського національного шкільництва розробляли Г.Ващенко [3], А.Макаренко [4], С.Русова [5], С.Сірополко [6], В.Сухомлинський [8]. Над проблемою становлення і розвитку національної теорії дошкільної освіти плідно працюють вітчизняні вчені у тісній співдружності з найкращими майстрами дошкільної справи. Вагомий внесок у розробку концептуальних засад українського дошкільництва здійснили Л.Артемова [1], А.Богущ [2], Н.Лисенко [1], М.Стельмахович [7] та ін.

Особливо вагомим значення набуває мовна політика освіти в умовах поліетнічного середовища. Серед інших регіонів України – Закарпатська область виділяється саме своєю поліетнічністю. **Метою** даної публікації є охарактеризувати мовленнєвий розвиток дошкільників в умовах поліетнічного середовища кінця XIX – початку XX ст. через аналіз методики навчання і виховання у дошкільних закладах Закарпаття.

Виклад основного матеріалу. На Закарпатті проживають представники багатьох національностей: українці, росіяни, угорці, словаки, румуни, євреї, хорвати, німці та інші меншини, які вдома, у родинному колі, плекають свою рідну мову.

Рідна мова – це невичерпне джерело морального і патріотичного виховання, на основі якого виховують почуття любові до рідного краю, поваги та гордості за культурну спадщину свого народу. Для кожного народу, рідна мова є найкраща, наймиліша і найближча його серцю. Конституцією України, законодавством про освіту закріплено державний статус української мови,

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЕВОГО ПОСТУПУ ДОШКІЛЬНИКІВ У КОНТЕКСТІ ПОЛІЕТНІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА (НА МАТЕРІАЛАХ ЗАКАРПАТТЯ)

визначено місце мов національних меншин, що є ознакою демократичної країни. Як зазначено в Законі про мови (ст.26): державною мовою проводиться навчання навіть у дошкільних установах, тобто навчання державної мови передбачено законом уже з дошкільного віку.

Такої самої думки були і Йожеф Етвеш, П.Кароль Сатмарі, Албін Чакі та інші, хто був причетний до створення Закону про дошкільну освіту Австро-Угорщини в далекий 1891 рік, коли Закарпаття належало до Австро-Угорщини. Проте вони проголошували тільки необхідність вивчення державної, себто угорської мови, не враховуючи інтереси національних меншин. На їхню думку, тільки угорська мова могла бути носієм культури і освіти. Через навчання угорської мови виховувалося почуття патріотизму щодо пануючої державної влади. Угорський уряд чудово розумів, щоб змінити світосприймання, примусити любити і шанувати чуже, нерідне – необхідно з дошкільного віку прищеплювати дітям хибні ідеї та переконання. Саме щоб забезпечити можливість виховання дітей третього – шостого року життя у дусі “угорського патріотизму”, угорський уряд активно поширював заклади дошкільної освіти навіть у найвіддаленіших районах держави.

Згідно з §8 Закону про дошкільну освіту 1891 року, в дошкільних закладах неугорськомовних дітей необхідно було навчати угорській мові як державній. Цей параграф закону дотримувався особливо у тих районах, де проживала велика кількість неугорськомовних дітей [9, 2].

Піклування про розвиток дошкільної освіти в Австро-Угорщині розпочалося далеко до того, як на Закарпатті з'явилися перші дошкільні заклади. Основною метою створення дошкільних закладів було забезпечення догляду дітям 3 – 6 - річного віку під час перебування їх без батьківського догляду. Згодом завдання дошкільного закладу розширилося на забезпечення фізичного та психічного розвитку дітей дошкільного віку. І тільки після створення Закону про дошкільне виховання метою дошкільного закладу стало навчання угорської мови. Щоб залучити всіх дітей дошкільного віку до дошкільної освіти, дошкільні заклади відкривали не тільки з угорською мовою викладання, але й з німецькою, словацькою, сербською. Однак у переважній більшості іншомовні дошкільні заклади були двомовні: угорсько-німецькі, угорсько-словацькі, угорсько-русинські, угорсько-сербські, угорсько-хорватські та інші. З усіх діючих дошкільних закладів приблизно 15% були з іншою мовою викладання. Але згідно з Законом, у кожному з цих закладів навчали угорській мові.

Угорська мова за своїм походженням

належить до угро-фінської мовної сім'ї, яка за своєю граматиною дуже відрізняється від слов'янських мов Закарпаття. Щоб добитися кращого засвоєння дітьми угорської мови, вихователями розроблялися різні методики навчання дітей неугорської національності.

Багато педагогів-дошкільників присвятили свою творчу діяльність саме навчанню угорської мови. Серед них Мігай Ланг – директор Пряшівського закладу з підготовки вихователів, Марія Молнар – зразковий вихователь цього ж закладу, Гізела Шеллі, Ірма Фабіан, Кароліна Телч, Лайошне Борпшок – виховательки та інші.

Особливо активно пропагував методику навчання угорської мови в неугорськомовних дитячих садках і початкових школах М.Ланг [10, 21 – 22]; [11, 24 – 25]. Свої рекомендації він публікував в угорськомовному журналі “Дошкільне виховання” (“Kisednevelis”). Проте незважаючи на примусовість навчання угорської мови, М.Ланг проголошував і низку демократичних положень щодо мовного питання. Серед них – потребу вивчення в дошкільних закладах регіону не лише угорської, а й німецької, сербської, “русинської”, словацької, хорватської, циганської, вірменської та ін. мов національних меншин, які проживали на території Закарпаття. Зокрема, педагог підкреслював: для того, щоб досконало навчити дітей угорської мови, вихователю необхідно володіти рідною мовою тих дітей, яких він має намір навчати. На його думку, “без знання рідної мови не можна налагодити духовний зв'язок ані з дітьми, ані з їх батьками; без знання їхньої культури не можна привити любов до угорської...” [13, 11 – 14].

Заслуговує на увагу поширена у 1900-их роках методика навчання дітей неугорськомовної національності віршів за допомогою малюнків. Ця методика полягала в тому, що вихователь, підбравши необхідний для вивчення напам'ять віршований твір, до кожного змістовного ряду малювала відповідний малюнок, який служив своєрідною підказкою до слів вірша.

З огляду на те, що не всі вихователі вміли чітко зобразити зміст віршів, на сторінках журналу “Дошкільне виховання” (який видавався з кінці XIX століття) майже в кожному номері друкувалися рекомендовані для вивчення напам'ять віршів з відповідними малюнками.

Найактивнішою розповсюдницею цієї методики була Ірма Фабіан, яка підготувала велику кількість малюнків до віршів [12, 431 – 433]. Підтримали цю ідею вихователі Кароліна Телч, Лайошне Борпшок та інші, які потім самі почали малювати малюнки до дитячих віршів і публікувати їх на

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЕВОГО ПОСТУПУ ДОШКІЛЬНИКІВ У КОНТЕКСТІ ПОЛІЕТНІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА (НА МАТЕРІАЛАХ ЗАКАРПАТТЯ)

сторінках журналу. Завдяки малюнкам діти краще могли запам'ятовувати зміст вірша та порядок куплетів. Неабияке значення мали малюнки для запам'ятовування та закріплення самих слів угорської мови. Спочатку на малюнках вихователь показала, які слова використовуються у вірші, розповідала про що йде мова у ньому.

У наш час малюнки використовують для заучування букв алфавіту, коли на певну букву є зображення предмета, який починається на таку букву, або проводиться опис на що схожа та чи інша буква. Практика показала, що за такою методикою дітям легше дається заучування літер, вони впізнають предмет, згадуючи при цьому його назву, виділяють перший звук у слові і таким чином згадують букву. З цією метою друкувалися розрізні абетки, видавалися кубики та інше.

Вихователі знають, як допомагають сюжетні малюнки до казок, коли потрібно добитися від дитини плавної розповіді за сюжетом казки чи оповідання. Не можна переоцінити і значення використання, у роботі дошкільного закладу демонстраційного матеріалу. Позитивний результат від яскравих, естетично оформлених демонстраційних матеріалів уже підтверджений часом. Результативність перерахованих вище прикладів спонукала повірити в результативність методики заучування вірша за допомогою малюнків. З цією метою нами було розроблено декілька серій малюнків на тему віршованих творів. Результати виправдали наші очікування. Діти, переглядаючи малюнки, набагато краще запам'ятовували віршовані твори, не переплутували куплети вірша. Що цікаво, малюнки найкраще послужили при заучуванні незнайомих слів, їх діти легко запам'ятовували і чітко відтворювали на прохання.

Дану методику можна використовувати для заучування віршів як рідною, так і іноземною мовою. Для заучування віршів іноземною мовою, необхідно спочатку згідно з малюнками розучити значення слів.

Основним недоліком даної методики є те, що не кожен зміст вірша можна чітко відтворити на малюнку. Тому необхідно уважно прочитати вірш і продумати можливості сюжетного малюнка. Чітко, естетично виконаний малюнок допомагає виховувати у дітей естетичний смак, почуття прекрасного, розвиває уяву, візуальну пам'ять, вміння самостійно відтворювати нескладні сюжети малюнка.

Піддаються заучуванню за допомогою малюнків вірші Наталлі Забіли "Метелик", "Вишеньки-черешеньки", "Хатинка" і т.д.; Ніни Мудрик-Мриц "Бджілки", "Пригоди грибка", і т.д.; Едварда Козака "Свячене" і т.д.; Валентини Кириленко "Художники"; Романа Завадовича "Хто

кого спіймав" та багато інших віршованих творів.

Наведемо схему заучування вірша за допомогою малюнків.

Методика заучування напам'ять вірша за допомогою малюнків:

1. Вибрати необхідний вірш;
2. Намалювати схематичні малюнки до кожного змістового ряду вірша;
3. Прочитати дітям вірш;
4. Читаючи в друге – показувати картинки, при цьому розшифровуючи намальовані на малюнку деталі;

5. Запропонувати дітям розповісти вірш разом з вихователем, при цьому показуючи на малюнках вірний порядок слів в рядках;

6. Запропонувати дитині самостійно розповісти вірш, (вихователь показує на малюнку необхідні слова).

Методика заучування напам'ять вірша іноземною мовою за допомогою малюнків:

1. Вибрати необхідний вірш;
2. Намалювати схематичні малюнки до кожного змістового ряду вірша;
3. Прочитати дітям вірш;

4. Показати на малюнку нові слова (наприклад: на малюнку намальований м'яч, без того, щоб називати його рідною мовою, вихователь, показуючи відразу на малюнок, каже: "лобдо", діти декілька раз повторюють і закріплюють нове слово). Не рекомендується вивчати вірш, де є декілька незнайомих слів. Тоді спочатку проводиться попередня робота, розучування слів за малюнками.

5. Коли діти добре закріпили зміст кожного, зображеного на малюнку, слова – необхідно знову прочитати дітям вірш. Читаючи, слід показувати картинку, при цьому розшифровуючи намальовані на малюнку деталі;

6. Запропонувати дітям розповісти вірш разом з вихователем, при чому показуючи на малюнках правильний порядок слів у рядочках;

7. Запропонувати дитині самостійно розповісти вірш (вихователь показує на малюнку необхідні слова).

Заслужують на увагу чинні в Закарпатті кінця XIX – початку XX ст методики проведення занять із художньої літератури, проведення бесіди, розучування пісень, читання казок в дитячому садку.

Так, методика проведення занять із художньої літератури (заучування вірша) включала такі компоненти:

- 1) сюрпризний момент, який обов'язково повинен відповідати темі вірша та налаштувати дитину на його сприймання;
- 2) виклад змісту вірша вихователем на

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОГО ПОСТУПУ ДОШКІЛЬНИКІВ У КОНТЕКСТІ ПОЛІЕТНІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА (НА МАТЕРІАЛАХ ЗАКАРПАТТЯ)

доступній для дитини мові, пояснення незрозумілих слів (роз'яснення мало проводиться у вигляді невеличкого переказу, який називали “змістовим”);

- 3) зразок читання вірша вихователем;
- 4) повторення вірша хором;
- 5) хорове повторення вірша хлопчиками;
- 6) хорове повторення вірша дівчатками;
- 7) повторення вірша невеличкою підгрупою дітей;
- 8) повторення вірша за бажанням однією дитиною;

9) закріплення тексту вірша в ігровій формі (імітація, обігрування змісту, розігрування вже знайомих дітям ігор з аналогічними темою чи змістом).

Методика проведення бесіди в дитячому садку Закарпаття початку ХХ ст. передбачала:

- сюрпризний або ігровий моменти;
- підбір дидактичного матеріалу, який базувався на попередніх знаннях дитини;
- підбір запитань: зрозумілих, дотепних і стимулюючих до роздумів;
- відповіді на дитячі запитання (без відволікання від поставленої мети);
- бесіду за дидактичними картинками (мета: чітко подача невеличкого за обсягом матеріалу);
- ігрове закріплення (гра – аналогічна до теми бесіди).

Методика читання казки включала:

1) заохочувальний момент – простий, який міг включати лише вказівку типу: “Розповідаю казку”;

2) простий переказ казки:

а) казку розділяли на декілька змістових ліній, кожна з яких містила окрему думку;

б) переказували повільно, чітко і зрозуміло, приділяючи особливу увагу міміці та жестам;

3) ігрове закріплення не обов'язкове, замість нього можна було провести інсценізацію казки або акцентувати на її виховних моментах.

Для розвитку розумових здібностей дітей і їх мовлення широко використовувалося так зване “дошкільне” спілкування, яке давало змогу формувати мовні вміння, передавати свої уявлення. І лише від професіоналізму вихователя залежало, щоб дошкільне заняття не переростало в шкільний урок.

На заняттях із розвитку мовлення переважав принцип наступності подані знань – від відомостей про близьке оточення дитини до більш далекого. Широко практикованими були розмови й бесіди про сім'ю, батьків, ім'я, родину, особисту гігієну, культуру поведінки. Спочатку діти ознайомлювалися з домівкою, предметами домашнього вжитку, меблями та їх розміщенням

удомо. Згодом – із матеріальним забезпеченням дошкільного закладу, зв'язком дитячого садка з сім'єю, простором, правилами поведінки на вулиці та предметами, які зустрічає дитина по дорозі в дитячий садок. Наступним принципом занять із дошкільного спілкування була відповідність їх тематики часові та подіям. Цей принцип передбачав ознайомлення дітей із актуальними саме для цього часу природними або історичними подіями та поняттями.

Висновки. В усіх типах дошкільних інституцій заняття носили яскраво виражений проугорський характер, активно впливали на прилучення дітей національних меншин до угорських культури, традицій, звичаїв.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. суспільне дошкільне виховання Угорщини нагромадило теоретично-методичний і організаційно-практичний досвід, який отримав визнання не лише в імперії Габсбургів, а й за її межами. Отже, незважаючи на свій шовіністичний підтекст, методичні рекомендації, розроблені угорськими педагогами, носили навчальний характер, а окремі з них щодо способів і методів проведення занять, є значущими й сьогодні.

1. Артемова Л.В. *Національний дитячий садок на Україні // Дошкільне виховання. – 1991. – №6. – С. 10–11.*

2. Богуш А.М., Лисенко Н.В. *Українське народознавство в дошкільних закладах. – К., 1994. – 397 с.*

3. Ващенко Г. *Виховний ідеал: Підручник. – Полтава, 1994. – С. 101–139.*

4. Макаренко А. *Методика організації виховного процесу. Твори: У 7-и т. – К., 1954. – Т. 5. – С. 9–109.*

5. Русова С. *Теорія і практика дошкільного виховання. – Прага, 1924. – 127 с.*

6. Сірополко С. *Історія освіти в Україні / Підгот. Ю.Вільчинський. – 2-ге вид. – Львів: Афіша, 2001. – 664 с.*

7. Стельмахович М. *Українська народна педагогіка. Навчально-методичний посібник. – Київ: ІЗМН, 1997. – 232 с.*

8. Сухомлинський В. *Сто порад учителю // Вибр. твори: В 5 т. – Т. 2. – 421 с.*

9. *A Magyarországi Népoktatásügyi kerekedelmi üs ipari szakoktatás szervezete üs kozigauatas. – Budapest: Az eggenberger-füle kunyv-kerekedüs kiadása, 1893. – I. Kötet. – O. 2.*

10. *Egyesleti ület Huszton // Magyar kisednevelüs üs Nepoktatüs. – 1895. – №13. – O. 21–22.*

11. *Egyesleti ület. Gyülüs Munköcson // Magyar kisednevelüs üs Nepoktatüs. – 1895. – №1. – O. 24–25.*

12. *Föbian I. Versrajban // Kisednevelüs. – 1902. – №16. – O. 431–433.*

13. *Löng M. A magyar beszüd gyakorlöbönak mydjanem magyarajki kisedvydöbön üs nüpiskölbban // Magyar kisednevelüs üs Nepoktatüs. – 1895. – №1. – O. 11–14.*

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ТА ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ У НАУКОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ “МОЛОДЬ І РИНОК”

1. Приймаються одноосібні статті (співавтори). Текст обсягом 8-10 друкарських аркушів із двома-трьома ілюстраціями (рисунок, фотографія). У статтях повинно бути чітко і стисло, без зайвих математичних формул, викладено те нове та оригінальне, що досягнуто авторами в їх практичній діяльності. Потрібно уникати повторів, зайвих подробиць та загальновідомих положень, на які можна посилатися, вказуючи відповідний номер у списку літератури, що додається.

2. Рукопис статті надсилається у двох примірниках (обов'язково перший), надрукованих через півтора інтервали на одній сторінці стандартного аркуша паперу, з пронумерованими сторінками.

ДО РУКОПISУ ДОДАЮТЬСЯ:

- реферат статті на окремому аркуші паперу у двох примірниках українською та англійською мовами;
 - рисунки, фотографії з підписаними підписами;
 - список літератури, оформлений у відповідності з діючим ДСТ-ом (за абеткою; у тексті в дужках позначається позиція та сторінка [3,47]);
 - відомості про автора (авторська картка: прізвище, ім'я та по-батькові, посада, місце праці, вчений ступінь, наукове звання, адреса (службова, домашня), телефони).
3. До статей додається рекомендація кафедри (відділу) установи, де автор працює, і рецензія доктора чи кандидата наук; для статей докторів та кандидатів наук рецензій не потрібно.
4. Таблиці повинні мати назви та порядковий номер. Одночасне використання таблиць та графіків для пояснення одних і тих же положень не рекомендується.
5. Статті підписуються всіма авторами із зазначенням домашньої адреси, номерів домашнього та службового телефонів автора, який буде листуватися з редакцією з приводу цієї статті.

Редколегія відхиляє статті з порушенням цих вимог:

Відповідно до вимог ВАК України (Постанова №7-06. 1 від 15 січня 2003 р.) необхідно дотримуватися таких елементів написання статей: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття; формування цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Головний редактор Мирон Вачевський

Комп'ютерний набір та верстка Іван Василиків
Технічний редактор Наталя Примаченко

Підписано до друку 02.10.2006 р.
Формат 60 x 84 1/8. Папір XEROX. Гарнітура TimesNew Roman.

Віддруковано у поліграфічній фірмі “КОЛО”
вул. БОРИСЛАВСЬКА, 8,
м. ДРОГОБИЧ,
тел.: (03244) 2-90-60;
e-mail: kolo@dr.lv.ukrtel.net